

מנחת זיכרון לכבוד קהל 'עדת ישורון' קעזמארק, הונגריה 1858 כתב יד אשכנזי

הערה: התעתוק של מסמך זה מכתב היד המקורי לעברית והתרגום שבא לאחר-מכן בוצעו על ידי חגית צפירי מרחובות, ישראל ומדלן אייזנברג, מבוורלי הילס, קליפורניה בין השנים 2009-2010. למרות שהמסמך קצר, נדרשו מאות שעות עבודה, אך המתרגמות, שאבות אבותיהן ילידי קז'מארק, חשו צורך לחלוק מידע זה. המסמך המקורי מצוי בספריית הספרים הנדירים שבסמינר התיאולוגי היהודי בניו-יורק.

היו הרבה קשיים במאמץ הזה כיוון שמצבו של המסמך בכי רע, חלק מהעמודים קרועים ודיו דהוי. המאמץ המיטבי היה לקרוא והיכן שאפשר, לנחש אותיות ומילים חסרות. השמטה של מילה (סימן הנראה כשלוש נקודות ...), שמשה במקרים שהטקסט במסמך לא ניתן לזיהוי. הסגנון של כתיבת משפטים ארוכים, שונה על-מנת לאפשר קריאות יותר טובה. הערות שוליים הוספו להבהרה. כל שגיאה או תרגום מוטעה הם אך ורק באחריותנו.

מדלן אייזנברג
חגית צפירי

שמות האנשים החשובים המופיעים במסמך זה:

פערדינאנד החמישי, מלך בוהמיה

נתן (נטל) ווענעציאנער
בער לעווענשטיין
אהרון פאללאטשיק
סלומון פארלשטיין
יונתן קירץ
יהודה ראזענבערג
יונתן ראזענטהאל
זלמן וואלף ראטה
פרנז ראטה
חיים ריכטמאן

אלה שמות האנשים

אשר גרו פה בעת אשר העיר ה' את רוחם לבנות את בית אל בית תפילה, והם אשר אזרו חיל בכל נפשם ומאודם איש איש אשר מצאה ידו נדבה רוחו להביא לאוצר המלאכה מלאכת הבניין, זכרם אלה לטובה לזכר עולם

והמה במנין ט' ו' ב'¹

מלבד אשר חזקו בידיהם והתנדב העם מכל סביבותיהם איש איש נקוב בשמו

כי טוב לישראל²

לפק

1 3 נקודות מעל 'טוב', 17 בגימטרייה; בהמשך ישנה התייחסות ל-17 גברים
2 האותיות לפק מרמזות על תאריך שהופיע ככל הנראה בשורה מעל. 'כי טוב לישראל' בגימטרייה 618, שווה ערך ל שנת 1858.

**יתגדל העזר ויתקדש³ שמו על כל עמו ישראל מכל צריהם
אף ... לא ... תחת שונאיהם
... לפקדם ... לפני מלכיהם ושריהם
לתנם לחסד ולרחמים בעיני כל רואיהם**

<p>שם האחד ר' יונתן קירץ ושם השני ר' יונתן ראזענטהאל הנאהבים והנעימים. והמה יסוד ליסוד אמונה מקהלות עירנו. יברכס ה' כה יתן וכה יוסיף להרבות אותם וכל הבאים אחריהם וצאצאיהם וצאצאי צאצאיהם עד עולם ;</p> <p>ואחריהם באו שניים אנשים מרום המעלות וכל המידות לסייע העיר איש וביתו באו שם האחד ר' אהרון פאללאטשיק ושם השני ר' זלמן וואלף ראטה: והיו לארבעה ראשים כולם כאחד אוהבי השלום והאמת, קְיָיְמוּ וקבלו ישובם של הבאים אחריהם כאישי באי החובה האמת והשלום אהבו, ויקויים בהם מקרא שכתוב אחינו זממת⁵ ושבתי להיטיב אתכם ולהרבות את זרעכם לטוב להם כל הימים.</p> <p>בימים ההם ובעת ההיא איש יהודה היה מתגורר פה</p> <p>ושמו ר' יהודה ראזענבערג הוא היה ... גיבור ... ולשון אשכנזי ... לו ... להחיות את האשה ושלושה ילדיה ואח"כ הושיבוהו לראש ... פה קעזמארק ולא האריך ימים כי זה שלוש ... אלוקים לארץ החיים ותשאר האשה ... ובאו ... רובם ככולם מהונגריה ונתיישבו שניתן להם כוח ומשפט ... במסחר וקניין ... וגרים פה כגויים מארץ נכריה :</p> <p>ועל השרש הקטן הזה עץ רב הענפים צמח יגדל למעלה והיה העץ ההוא ישתחל על שדה טוב אשר ברכו אלוקים על פלגי מים ילכו חוקותיו לרחוק ויעשה ... למכביר ויהיה כבית ה' ... ורוח כלבבו אמן ;</p> <p>וכאשר התיישבו פה במקומנו כן באו העברים לעיר הקרובה לה ... מכל פינה ומדי התושבים פה ובלייביץ יעלו למספר עשרה יקבצו יחדיו והתאספו פה עירינו בבית הנדיב מו"ה נח קירץ בשבתות וי"ט לשפוך שם רינה ותפילה ולקרוא בספר תורת משה כחוק לישראל בהתאסף מנין עשרה כה עשו שנים אחדות בעודם מתי מספר ומעט גרים.</p> <p>וכאשר הרבה ה' אותם כן ירבה וכן יפרץ. ועלו מספר בתי האבות פה ובלייביץ למשל טו"ב⁶, אז באו כולם בברית יחד ואמרו עד מחר אנחנו יושבים בארץ אהל ומשכן. נעשה לנו שם ונבנה לנו בית התפילה לכבוד ולתפארת, שם נשא לבבינו אל כפים⁷.</p>	<p>כי שאל נא לאבות הראשונים אביך וזקניך, המה יענו ויגידו לך את אשר ספרו להם אבותיהם, והמה לדור אחרון, את ימי עַנְיִים אשר היה להם מימי קדם, ואנחנו קמנו תחת אבותינו, עול גלות סבלנו על שכמנו, זרים נחשבנו בכל מקומות מושבותינו, ומכל משפט אזרח נבדלנו, כגרים מארץ אחרת ולא כילידי ארץ ולכנו, יען כי כבד לב מלכות עלינו ועל ישראל אחינו היושבים תחת ממשלתו בכל מדינה ומדינה, סגר עליהם פתחי שערים וחומות רוב ערי הפרוות (פרייאשטאדטא) בכל מדינות מלכותו לבל יבוא זרע ישראל לגור לשבת בס, ויש, אשר לא נתן לזרע יעקב מקום ללון בס לינה אחת, ויש, אשר לא נתן זרע אברהם לעבור בגבולם, חדלו פרזון לישראל חדלו ;</p> <p>גם העיר הזאת קעזמארק באה במספר הערים האלה, ואיש מבית ישראל לא בא בתוכה למסחר וקנסו. בבקר הוא בא ובערב הוא שב. כאשר בא כן הלך, עד אשר השקיף ה' ממרום וירא את עַנְיִים ואת פרישות דרך ארצנו ויהי לב המלך כיד ה' הטובה עלינו (לטובה) והעיר את רוחו ואת רוח הנסיכים אשר בצילם אנו חיים. לשים עיניהם עלינו לטובה לשבור מוטות עולֵינו ולהסיר כל מסך ביניהם ובינינו :</p> <p align="center">ויהי</p> <p align="center">בשנת אחת ושש מאות לאלף השישי תחת ממשלת פערדינאנד</p> <p align="center">F E R D I N A N D I</p> <p>החמישי^(*) והדת נתנה בכל מלכות אונגרון במצות המלך ויושבי על הדין להסיר כל בריחי ברזל מחומות ערי הפרוות ולפתוח שערי הערים למען יבואו בס ישראל בחומותיה וגבולותיה לְיִשְׁבָה ביתם בתוך עריהם, כטוב בעיניהם ואח"כ באו היהודים בערי הפרוות משפחה משפחה לעיר ועיר ויאחדו בהם במסחר וקנסו ואיש איש כאשר מצאה ידו קנה בחיים שדות וכרמים כברכת ה' אשר נתן לו ;</p> <p>ויהי איש אחד ממשפחת ר"ם (ריכטמאן) והוא לוי ושמו ר' חיים ריכטמאן השכיל בכל דרכיו ואסף הון ועושר. הוא יצא ראשונה וקנה בית פה בקעזמארק ולא חנכו עד כי לקח אותו אלוקים ואיננו ; וזרעו אחריהם המה חתניו לקחו בנות בנותיו באו לאחוזת אבותיהם וירשו גם המה את הבית אשר קם לאביהם למקנה המה באו העירה בטח באין שטן ופגע ושרי העיר קבלו אותם בסבר פנים יפות ונתנו להם דין ודת וכל משפט אזרח כאחד. מתושבי העיר המה הגבירים אנשי שם.</p> <p>(*) במדינת אוסטרייך ... מלכים ... אבל במדינת אונגריה ... לא... היה מלך...עד היום...</p>
--	--

³ תחילתה של תפילה זו מזכירה את תחילתו של הקדיש.
⁴ הבהרה, פארדינאנד I, חולה נפילה, שוכנע להתפטר לטובת האחין שלו, פראנץ יוסף. פראנץ יוסף ישב על הכס האוסטרי במשך 68 השנים הבאות. פארדינאנד היה מלך בוהמיה האחרון שהוכתר. בגלל הסימפתייה שלו לבוהמיה (בה בילה את שארית חייו בטירה של פראג) ניתן לו הכינוי הצ'כי "פארדינאנד V, הטוב" (פארדינאנד דוברוטיי). באוסטריה, פארדינאנד כונה באופן דומה "פארדינאנד השפיר", ובלעג כונה "Güdinand der Fertige" (Goodinand the Finished) ("מאת http://en.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_I_of_Austria)
⁵ הביטוי "זממת" מופיע בספר זכריה פרק ח, פסוק טו: "כִּן שְׁבַתִי זְמַמְתִּי בְיָמֵי הָאֵלֶּה, לְהִיטִיב אֶת-יְרוּשָׁלַם וְאֶת-בַּיִת יְהוָה: אֶל-תִּירָאוּ."
⁶ בגימטריה 17
⁷ ממגילת איכה, פרק גת פסוק מא: נִשְׂא לִבְבוֹ אֶל-כַּפָּיִם, אֶל-קֶל בְּשָׁמַיִם.

שם אל הרינה ואל התפילה נשפוך שיחננו ... קדוש ...
נבוא יחדיו בבנינו ובבנותינו כולם יחד ... את אלוקינו :
ויהי מדי דברים איש אל רעהו יום יום יצא מחשבתם אל
הפועל ונדרו נדר ויגישו נדבות איש איש כאשר נדבה ידו
להביא ... העבודה לבנין הבית, העשיר לא המעיט והדל
הרבה כפי מתת ידו.

וה' נתן את חן העם הזה בעיני שרי המלוכה המה
(המיניסטעריאים) ונתנו להם רשיון וכתב חרות על לוח⁸
לבנות להם בית התפילה כאוות נפשם: **ועל הטוב** נזכר
שם איש שר ושופט עירנו אשר היה בימים ההם חכם
אוהי"ע⁹ אוהב ישראל ושמו

FRANZ ROTH

הוא היה בעוזרם לחבק ... במלאכת הבית להחל
ולכלות: **ומיום** בואם לשבת פה עד אשר בנו בית מקדש
מעט לא באו במספר שאר קהילות הקדש לקריאתם
בשם קהל ועדה ... תושבי הונגריה יקראו ובקהילות
תחת כבודם להם רשיון לבנות הבית עוד מתנה ... שכם
אחד על אחיהם בני הונזדארף ... אום ועטרו אותם
לקריאתם בשם קהל ככל שאר מקהלות בכל מקומות
מושבותיהם: ...חי להם **ברית**¹⁰ ראשונים טרם הוסתרו
התחילו את הבניין עי"י עושי המלאכה ועפ"י הפקידים
שומרי משמרת העבודה עבודת הקדש עליהם :

ובחדש אלול הוקם הבית וחננו אותו ברוב עם הדרת
מלך במינים ועוגב בשיר וקול תודה להודות לה' כי טוב ;
ולמען ילמדו העם וייראו את ה' הנכבד וגם לדרוש
בשלום המלכות ובשלום העיר אשר אנחנו תושבים
באונגריא קרא ... הגאון המפורסם מו"ה שלמה
פערלשטיין אב"ד¹¹ מוה"ג¹² דק"ק¹³, הונסדורף והגליל
הוא עמד בהיכל ה' לפני פרוכת הקדש, והזיל כטל אמרי
שפר כיד ה' הטובה עליו לברך את העם וללמדם לכת
בשלום ובמישור ב"ב אחד וברוח זו באהבה אחווה ורעות
ולברך את ה' על הטובות שעשה עם אבותינו ועמנו ;
ולהגדיל כבוד הבית הזה בחנוכה קראו להם דרשו ...
אשר קרא בשמו לתהילה ר' בער לעווענשטיין הוא דרוש
דרש ... בלשון אשכנזי למען ישמעו גם האנשים אשר לא
מבני ישראל המה כי באו שרי עם ועם להתערב בשמחתנו
ומיום הווסדה עיר קעזמארק לא היה כיום ההוא לשמוע
קול המון חוגג לילך בבית אלוקים ... ותהום כל העיר
מקול (המון חוגג) חבל המנגנים אשר הנעימו בנגינתם
בכל מיני זמר. ואיש המפואר ר' יונתן ראזענטהאל ...
למעלה הלך לפניהם לשיר ולהנעים ... בקולו נעים וערב.
ומאוד מאוד גדלה השמחה ביום ההוא יום החנוכה ועשו
אותו יום משתה ושמחה, אכלו ושתו וברכו את השם
ברוך שהחיינו וקיימנו עד כה, כה יוסיף ויטיב לנו עם כל
ישראל אחינו ישמע ויקבל את תפילתנו יהי נועם ה'
אלוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו וכימי קדם תערב
לפניו עתירתנו כעולה וכקורבן מנחתינו ונבנה ונזכה
לראות בנין בית מקדשנו כי יוסיף ה' שנית ידו לשמחנו
בשוב את שיבת ציון במהרה בימינו : **אמן** :

⁸ ז"א, אי אפשר למחוק או לבטל את הרישיון.

⁹ אוה"ע =אומות העולם

¹⁰ בגימטרייה 612, או בשנת 1852. אפשר להניח שזו השנה שבה נוסדה החברה קדישא.

¹¹ אב"ד = אב בית דין

¹² מוה"ג = מורינו הגאון

¹³ דק"ק = דקהילה קדושה

מנחת זיכרון

והרעות

האחוה

אזכרת

לכבוד

ישורון

עדת

קהל

פה קעזמארק

הכותב

אוהבם

מאת

נטל ווענעציאנער

קורות העתים והשתלשלות הסבות מעט

אשר באו היהודים אחד אחד במתי מספר
ומעט גרים לשבת פה קעזמארק עד אשר
בנוחם בנו בית מקדש מעט בית התפלה
לכבוד ותפארה כולל משנת תר"ב¹⁴ עד
תר"ג¹⁵ למען דעת כי משרש צדקה יפרה
ישע;

נכתב

בשנת בינו לעתים¹⁶ לפק

¹⁴ בגימטרייה 1842=5602

¹⁵ בגימטרייה 1853=5613

¹⁶ ישנם כמה פירושים לנקודות מעל 'בינו לעתים':

- בגימטרייה 'בינו לעתים' = 1858=5618.

- גרסה של בינה לעתים.

- ראשי תיבות: ב' ל' ל' = בעזרת ה' נעשה ונצליח, בעזרת ה' נתחיל ונגמור;

- ראשי תיבות: ל' ע' ת' = לעיר תהילה, לשון עתיד

ספר

תולדות מייסדי קהל עדת מי מנה
פה קעזמארק עיר החופשי במדינה
מתי ואיך נתיישבו פה בראשונה
בעזרת יושב מרום ושוכן מעונה
ברישיון המלך ונסיכי המדינה
יושבים במלכות ראשונה

ותוכו

רשום בכתב יושר אמת ואמונה
תקנות ומנהגים מעשה כל ימי השנה
כחוק לישראל ומשפט כל עיר ומדינה
למען דעת דורות הבאים באחרונה
את אשר יזמו אבותיהם לעשות בראשונה
וגם מבניהם לא יבצר לעשות נכונה
עד כי נבוא לציון ברינה

לפק¹⁷

נעשה

פה קעזמארק

¹⁷ לפק (לפרט קטן) מציין קיצור של תאריך עברי. אף על פי כן, בעמוד זה, אין אפשרות לדעת מהו התאריך.

תולדות מייסדי קהל עדת מי מנה
פה קעזמארק עיר החופשי במדינה
מתי ואיך נתיישבו פה בראשונה
בעזרת יושב מרום ושוכן מעונה
ברישיון המלך ונסיכי המדינה
יושבים במלכות ראשונה

ותוכו

רשום בכתב יושר אמת ואמונה
תקנות ומנהגים מעשה כל ימי השנה
כחוק לישראל ומשפט כל עיר ומדינה
למען דעת דורות הבאים באחרונה
את אשר יזמו אבותיהם לעשות בראשונה
וגם מבניהם לא יבצר לעשות נכונה
עד כי נבוא לציון ברינה

לפק

נעשה
פה קעזמארק

קורות העיתים והשתלשלות הסבות

מש... נתיישבו פה קהל עדתנו, עד אשר בנו בית מקדש מעט

יתגדל העזר ויתקדש המושיע¹⁸ ועמו ישראל מכל צריהם ואף
בהיותם בארץ לא להם, יזכור לפקדם
לטובה לפני שריהם ומלכיהם, ויתנם לרחמים בעיני כל
רואיהם;

כי שאל נא לאבות הראשונים אביך וזקניך, המה יענו ויגידו
לך את אשר ספרו להם אבותיהם, והמה לדור אחרון,
את ימי עֲנִיִּים אשר היה להם מימי קדם, ואנחנו קמנו תחת
אבותינו, עול גלות סבלנו על שכמנו, זרים נחשבנו בכל מקומות
מושבותינו, ומכל משפט אזרח נבדלנו, כגרים מארץ אחרת
ולא כילידי ארץ מלכנו, יען כי כבד לב מלכות עלינו ועל ישראל
אחינו היושבים תחת ממשלתו בכל מדינה ומדינה, סגר עליהם
פתחי שערים וחומות ערי הפרזות (פריאשטאדטא) בכל מדינות
מלכותו לבל יבוא זרע ישראל לגור לשבת בם, ויש, אשר
לא נתן לזרע יעקב מקום ללון בהם לינה אחת, ויש, אשר
מאנו נתון זרע אברהם. לעבור בגבולם, חדלו פרזון בישראל חדלו¹⁹;

גם

העיר הזאת קעזמארק באה במספר הערים האלו ויושביה

¹⁸ האותיות בתחילתן של ארבעת המילים הראשונות מוגדלות ומסמנות את שם ה'.
¹⁹ פסקה זו זהה כמעט לחלוטין לפסקה הפותחת בעמוד 3 במסמך זה. נראה שהסופר התחיל לכתוב מחדש באותיות דפוס ולא סיים.